

KAŞ (ANTALYA) AĞZI ŞEKİL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE

Mehmet Dursun ERDEM*

Ramazan BÖLÜK

ÖZET

Türk dilinin ses yapısını anlamak, sadece yazı dilini incelemekle mümkün değildir. Türk dilinin yerel ağızlarının araştırılması ve incelenmesi anlaşılamayan birçok noktaya ışık tutacaktır. Ağız çalışmaları doğrudan Türk dili için kaynak niteliği taşıyan veriler olmakla beraber, etnoloji, etimoloji, sosyoloji, tarih, folklor gibi birçok bilime de dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

Bu makalede Antalya ili Kaş ilçesi ağızı üzerine yaptığımız çalışmanın sonuçları yer almaktadır. Çalışmamızda metot olarak dar saha yöntemi seçilmiştir. Çalışma kapsamında Antalya'ya bağlı Kaş ilçesinin belde ve köylerinin tamamına ulaşıp ayrıntılı derleme yapılmıştır. Ancak makale, Kaş ağızını temsil edebilecek 7 köyün derleme metinleri ile sınırlı tutulmuştur. Makalede, Antalya ili Kaş ilçesi ağızının özelliklerle şekil bilgisi verileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu şekil bilgisi verileri Türkiye Türkçesi ağızları ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağız, Türkiye Türkçesi Ağızları, Antalya, Kaş Ağızı.

ON MORPHOLOGIC STRUCTURE KAŞ DIALECT

ABSTRACT

Understanding the phonologic structure of the Turkish language, is not possible to examine not only the written language. Investigation and examination of the local dialects of Turkish language will shed light on many points that can not be understood. Dialect studyings are directly resource of Turkish Language. It also contributes other disciplines such as ethnology, etymology, sociology, history, folklore and etc.

This paper includes subsequents of compilation which is compiled from Kaş (district of Antalya) and it's countryside dialects by us. It is used narrow-area method while compiling. Our compilation study contains detailed compiling dialects' all towns and villages of Kaş (district of Antalya); but it also limited only seven villages that are represent the district's dialect. It is examined morphologic data of Kaş's dialects; and also is compared this data with the other Anatolian dialects.

Keywords: Dialect, The Dialects of Anatolia, Antalia, The Dialect of Kaş.

* Doç. Dr., Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun – TÜRKİYE, E-posta: mdursunerdem@gmail.com.

Harita 1: Makalede İncelenen Belde ve Köyleri Gösteren Harita

(Not: Haritada gösterilen bütün yerleşim birimlerinden ayrıntılı derleme yapıldığı için derleme yapılan yerleşim birimlerini gösteren ayrıca bir işaret konulmamıştır.)

1. Giriş

Çalışmanın konusu olan Kaş ile ilgili tarihî, coğrafi ve ekonomik bilgiler daha önce yayımlanan Kaş ağzının sesbilgisi özellikleri ile ilgili makalede açıklandığı için burada tekrar edilmemiştir. Ayrıca inceleme kısmı da daha önce yayımlanan makaledeki metinlere dayanmaktadır.¹

2. Şekil Bilgisi

2.1. İsim Çekimi

İsimler cümle içinde diğer kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli şekillerde bulunurlar. Bunun sonucunda da bazı ekler alırlar. İsmi cümle içinde aldığı bu farklı hâllere ismin hâlleri, bazı ekler almasına da isim çekimi denir.²

2.1.1. Hâl Ekleri

2.1.1.1. İlgi Hâli Eki

Hâl eklerinin temel fonksiyonu, ismi içinde bulunduğu duruma göre fiile bağlamaktır. Ancak ilgi (genitive) hâlinin böyle bir özelliği yoktur.³ İlgi hâli eki, eklendiği ismin anlamına belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi vb. anlamlar kazandırır.⁴ Kaş ağzında ilgi hâli eki şekilleri şunlardır: -iñ/-iñ, -uñ/-üñ, -niñ/-niñ, -nuñ/-nüñ.

ëfeniñ, köyüñ, ayın, unuñ, goñşunuñ, anasınıñ, goñtuğlarınıñ, cibiciniñ, kişiniñ, âbëniñ, bunuñ,

Kaş ağzında ilgi hâli eki ikiz ünlülerin sonunda da görülmektedir. gezdijñ.

Bazı örneklerde hece kaynaşması nedeniyle ilgi hâli ekinin tek ünsüze düştüğü görülmektedir. anañ bubañ, geçilëñ, ałatırñ, öcağlñ, analñ bubañ ortalñ.

2.1.1.2. Yükleme Hâli Eki

Yükleme hâli, cümle içinde ismi kendisine tesir eden geçişli fiile bağlayan hâldir.⁵ Kaş ağzındaki yükleme hâli ekleri şunlardır: -ı/-i, -u/-ü.

günneriñi, derdiñi, kınayı, birini, öcāmı, bulğurumuSSu, bunu, düñnü, löküzü.

Bazı örneklerde hece kaynaşması sonucu ekin kaybolan ünlüsü bir önceki ünlünün uzamasına sebep olur. yātā, çanā, göbē, yēmē.

2.1.1.3. Yönelme Hâli Eki

İsmi fiile bağlayan ve fiilin kendine doğru yöneldiğini belirten hâldir. Bölge ağzında -a/-e, -(y)a/-(y)e şekillerinde bulunur. bölłara, asgere, haPıza, mahılleye, çağlłara, yānna, mahkemeye, ırāmatlłıyā, yüzüne.

¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. ERDEM ve BÖLÜK 2011, 406-447.

² Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara 2007, s.326.

³ Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1996. s. 61.

⁴ Leyla Karahan, "Yükleme ve İlgi Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", *3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, TDK Yay., Ankara 1999, s. 608.

⁵ Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1996. s. 99.

Kelime sonunda yer alan bazı ünsüzlerin aşınması nedeniyle yükleme hâli ekinin ikiz ünlüler içine girdiği görülür. küe, daa.

Yönelme hâli eki hece kaynaşması sonucu farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. ocā.

2.1.1.4. Bulunma Hâli Eki

Kaş ağzında tespit ettiğimiz ötümsüz şekline rastlanmayan bulunma hâli ekleri şunlardır: -da/-de. *garacibide*, *gècede*, *ërkeçinde*, *bësleñkide*, *aşşāda*, *kōde*, *yānında*, *adacıķda*, *soñunda*, *başında*, *tarafında*, *borda*.

İki örnekte aitlik eki -ki'nin düşmesi sonucu bulunma hâl ekindeki ünlünün uzadığı görülür. *başındā*, *bordē*.

2.1.1.5. Çıkma Hâli Eki

Cümlede ismi, yüklem in ifade ettiği iş in nereden çıktığını gösteren uzaklaşma, ayrılma bildiren hâlidir.⁶ Yöre ağzında ötümsüz şekline rastlanmayan ek -dan/-den şeklindedir. *şeyimden*, *sêracılardan*, *bādemden*, *ortalıķdan*, *sabahdan*, *undan*, *susuzlukdan*, *guyulardan*.

Bazen kendisinden önceki ünlünün düşmesine sebep olur. *õkardañ*, *hõrdan*, *bõrdan*, *hõnden*.

2.1.1.6. Vasıta Hâli Eki

Cümlede bahsedilen iş in ne ile yapıldığını belirten vasıta hâli Kaş ağzında farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu şekiller: -na/-ne, -nan/-nen, -ınan/-inen olarak tespit edilmiştir. *ümüsümne*, *düvennen*, *öküzüne*, *hunıyne*, *bunıyinne*, *düvennen*, *háyvanınan*, *hotazınán*, *ellıne*, *deñginne*.

Yazı dilinin tesiriyle -la/-le, şekline de rastlamak mümkündür. *cibiyle*, *õkēle*, *nēyile*, *çalğīle*, *hunıle* *bunılē*, *gēçiyle*, *małcılıla*, *çoÇūla* *gāğdaşlarımıla*.

Eski Türkçede kullanılan -n vasıta hâli eki kalıplaşmış olarak kullanılmaktadır. *yázın*, *ğışın*, *yáyán*.

2.1.1.6. Eşitlik Hâli Eki

Eşitlik hâli eki cümlede isim veya isim görevinde kullanılan kelimelerin belirttiği kavramla yüklem arasında bir benzerlik, bir eşitlik veya bir karşılaştırmanın söz konusu olduğunu gösterir.⁷ Kaş ağzında genelde -ca/-ce şeklinde karşımıza çıkar. *êvelíce*, *gösçe*.

2.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri sahiplik, mülkiyet bildiren ekler olarak, getirildikleri isimlerin karşıladıkları varlıkların hangi şahsa ait olduğunu belirten eklerdir.⁸ Bölge ağzında iyelik eki çekimi şu şekildedir:

Birinci tekil şahıs iyelik eki: Bu ek genelde yazı dilindeki gibidir. Fakat birinci tekil şahıs ekinden önceki ünsüzlerin düşmesi sonucu ikiz ünlüler veya uzun ünlüler meydana gelmektedir. *õlum*, *ānaÇım*, *anamdan*, *evim*, *tavīmı*, *ekmēmi*, *adamımıla*, *goyúnım*, *bıllam*, *genşlījimde*, *ğıgacılım*, *gelinnijm*, *gēçim*, *bubama*, *ócāmı*.

⁶ Mehmet Aydın, *Aybastı Ağzı*, TDK Yay., Ankara 2002, s. 42

⁷ age s. 43.

⁸ Ahmet Günşen, *Kırşehir ve Yöresi Ağzları*, TDK Yay., Ankara 2000, s. 110.

İkinci tekil şahıs iyelik eki: Kaş ağzında bu ekin aslındaki damak n(ñ)'si yaşamaktadır. günneriñi, ğanıñ, oğumañ, ğonuşmañ.

Bazı kullanımlarda bu ekin tamamen ilgi hâli ekiyle birleştiği görülür. anañ, bubañ.

Üçüncü tekil şahıs iyelik eki: ğardaşınıñ, érkecinde, inisi, laylónuna, ābisiniñ, ānası, ğızı, ğanınā.

Bazen hece düşmesinden dolayı bu ekin eriyip düştüğü görülür. ğursānda. āyāna, yāna.

Birinci çoğul şahıs iyelik eki: Kaş ağzında bu ek ünlü ile biten kelimerde -mız/-miz, -muz/-müz, ünsüzle biten kelimelerde ise -ımız/-imiz, -umuz/-ümüz şeklinde karşımıza çıkmaktadır. bulğurumuSSu, tahrınamızı, yáylamız, düñnerimiz, görüşmemiz, ötemiz, bētemiz, ēbemiz, irātımız.

-k- sesinin düşmesiyle ikiz ünlü, -y- sesinin düşmesiyle de uzun ünlü oluşur. bildiñimiz, bişēimiz.

İkinci çoğul şahıs eki: Bu eki bölge ağzında şu şekillerde görmekteyiz: -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz; -(i)ñız/-(i)ñiz, -(u)ñuz/-(ü)ñüz. arabañız, çoññüz, eviñiz, yoluñuz.

Üçüncü çoğul şahıs iyelik eki: Çoğunlukla -ları/-leri şeklindedir. evleri, çocukları.

Bu ek bazen de -nl->-nn- ilerleyici benzeşme sonucu -narı/-neri şeklinde karşımıza çıkar. laylōnnarını.

Tablo: Kaş Ağzında İyelik Ekleri

1.Teklik Şahıs	-m	ōlum, ānaCīm, anamdan, bıllam
2.Teklik Şahıs	-ñ	günneriñi, oğumañ, ğonuşmañ
3.Teklik Şahıs	-ı, -i, -u, -ü, -sı, -si, -su, -sü	ĝardaşınıñ, ābisiniñ, ānası, ğanınā
1.Çokluk Şahıs	-mız, -miz, -muz, -müz	yáylamız, düñnerimiz, ötemiz
2.Çokluk Şahıs	-ñuz, -ñüz, -ñız, -ñiz	arabañız, çoññüz, eviñiz, yoluñuz
3.Çokluk Şahıs	-leri, -ları	ĝeçileri, ēvleri, çocukları

2.1.3. Çokluk Eki

Genelde -lar/-ler şeklindedir. āşāmlar, öllarda, çoÇuklar, ğızlar, dērelere, dērelerde, çeşmilerde, meşeleriñ.

Bu ek bazen de -nl->-nn- ilerleyici benzeşme sonucu -nar/-ner şeklinde karşımıza çıkar. ölenner, unnarıñ, bunnar, şindikinner, bunnara, zāmannārda.

Bazen ekteki -r- ünsüzün düştüğünü görmekteyiz. dālādan.

Çoğul eki gerileyici benzeşme yoluyla kendinden önce gelen -r- sesini -l-'ye çevirir. yēllere, bölłara, öllarda.

2.1.4. Aitlik Eki

İsimlerden sıfat ve zamir olarak kullanılan kelimeler yapan, anlamca bağlı bulunduğu kelimeye aitlik, bağlılık ve içinde bulunma ifadesi katan ektir.⁹ Kaş ağzında aitlik eki -kı/-ki şeklindedir. önündeki, hindiki, şindikinner, benikinner.

Bazen aitlik ekinin tamamen eridiğini görürüz. başındā, bordē.

2.1.5. Soru Eki

Kaş ağzında soru eki yazı dilindeki gibi kullanılmaktadır. hordan mı, hordan mı, görmēñ mi, almışlā mı, yānina mı gētÇēñ bōrda mı.

Bazı şekillerde soru ekindeki -ı/-i ünlüsü, kendisinden sonra gelen ekle birleşmiştir. biliyēr mīn, yāpmī mīn.

Ip- zarf-fiili ve *yat-* tasviri fiili türetilen ve şimdiki zaman fonksiyonunda kullanılan bir örnekte soru eki, birleşen iki kelimenin ortasında kullanılmıştır. duruP mü batırı.

2.2. Fiil Çekimi

Fiil çekimi, cümle içinde fiilin kip, zaman, şahıs ve sayı belirtmek üzere değişik biçimlere girmesi olayıdır. Bu olay esnasında fiillerin aldığı eklerle de fiil çekim ekleri denir.

2.2.1. Şahıs Ekleri

Şahıs ekleri, fiilde belirtilen işi yapan şahsı bildiren eklerdir. Bu ekler üç grupta toplanabilir:

Birinci tip şahıs ekleri: Bu ekler zamir kökenli olup, zamirlerin ekleşmesiyle meydana gelmişlerdir.¹⁰

Tablo: Kaş Ağzında Birinci Tip Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs	-ım/-im, -um/-üm, -ın/-in, -un/-ün	bilirim, okurum, gēdemērin
2. Teklik Şahıs	-sıñ/-siñ, -suñ/-süñ, -ñ	sorācañ, bilmelisiñ, otuñ üyüñ
3. Teklik Şahıs	ø	gēder, nētmeli
1. Çokluk Şahıs	-ız/-iz, -uz/-üz, -z, -uķ/-ük, -ķ	kēme miyiz, tēkerledik, ēvlenecēz
2. Çokluk Şahıs	-sıñız/-siñiz, -suñuz/-süñüz, -sıız/-sıız, -sıız/-sıız, -sıız/-sıız, -sıız/-sıız, -sıız/-sıız	bilme misıız, gēdemessiñiz
3. Çokluk Şahıs	-lar/ler, -lā/-lē	doñmazlā, gēlmışlēr, sōlēllē
İstek 1. ve 3. çokluk şahıs	-aļım/elim, -ān/-ēn/-ēn	okuyaļım, sorēn, baķān

⁹ Mehmet Aydın, *Aybastı Ağzı*, TDK Yay., Ankara 2002, s. 44.

¹⁰ Ahmet Buran, "Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni", *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, TDK Yay., Ankara 1999, s. 209.

İkinci tip şahıs ekleri: Belirli geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan iyelik kökenli eklerdir.

Tablo: Kaş Ağzında İkinci Tip Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs	-m	oļsam, gāļdım, geldim
2. Teklik Şahıs	-ñ	vasañ, dáyadıñ, góyúyórsañ
3. Teklik Şahıs	ø	gēlmedi, varısa, ēdiyodun, bilirdin
1. Çokluk Şahıs	-ķ/-k	gaļsak, tēkerledik, bōyūtdūk, dokīrdik
2. Çokluk Şahıs	-ñiz/-ñız	topladıñız
3. Çokluk Şahıs	-ļar/ler, -ļā/-lē	bildiler, yāpdıļar

Emir Ekleri:

Emir ekleri diğer iki grup şahıs eklerinden farklıdır. Emir ekleri aslında şekil ekleridir. Yalnız emirde her şahsın ayrı bir şekil eki olduğu için, o şekil ekleri aynı zamanda şahıs da ifade ederler.¹¹

Tablo: Kaş Ağzında (Emir) Üçüncü Tip Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs	-ān/-ēn/-ēn	baķān, gēdēn
2. Teklik Şahıs	ø	gōyma, bōşvér
3. Teklik Şahıs	-sin, -sın, -sün, sun	erimesin, oļmasın
1. Çokluk Şahıs	-aļım/-ēlim	bilelim, bāķaļım
2. Çokluk Şahıs	-iñ, -iñ, -uñ, -üñ, -ñ	oķuñ, gēdiñ,
3. Çokluk Şahıs	-sinnar, -sinner, -sunnar, -sünner	bilsinner, oķusunnar

¹¹ Muharrem Ergin, *Türkçe Dilbilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1981, s. 288.

2.2.2. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri

2.2.2.1. Bildirme Kipleri

2.2.2.1.1. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman eki, gerek ses yapısı gerek türü itibariyle Türkiye Türkçesi ağızlarında yazı dilinden çok değişik biçimler almıştır.¹² Bu ek, Eski Türkçede “yürümek” anlamına gelen ‘yorımak’ fiilinden türemiştir. Mahallî farklılıklar dışında Batı ve Orta Anadolu’da genellikle -r’sini kaybederek -yo, Doğu’da ise bazı değişikliklere uğrayarak -ir veya ünlü uyumu ile -ır/-ir, -ur/-ür, bazı yörelerde de -yi veya -y şeklini almıştır.¹³ Şimdiki zaman ekini Anadolu ve Rumeli ağızlarında dar ve geniş ünlülü şimdiki zaman olarak ikiye ayırabiliriz.¹⁴ Kaş ağızı bunlardan ikincisine daha uygun düşmektedir.

Kaş ağızında şimdiki zaman ekinin şahıslara göre değişen şu şekilleri vardır. Yaygın olarak -yè/-yêr kullanılmakla birlikte -yá, -yo, -yí, -yu -yi. Yazı dilinin etkisiyle -yor şekli de kullanılmaktadır. gaziyeri, ediveriyon, bálêri, dëyëdiñ, kıpırayámên, pavkırıyeriTi, geliyeri, yetiştiriyóSS, bulunuyúr konuşamāyín, bilmëyiz, batıyırı, yátamëyên, bilmëyên, Tütüklëyéller, doğunmëri, ediyên. gëdiyërdin, gëtiriyóru, geliyó, bilmëyiz, bilmëyëz, yāvırıyeri, diñviriyeri, çalışamërin, sormëllár, veriyeri, bilmën, yëmëyiñ.

-Ip zarf-fiili ve otur- fiili ile türetilen birleşik fiiller şimdiki zaman fonksiyonunda kullanılır. Bu kullanımlar Çağdaş Türk lehçelerinden Türkmen,¹⁵ Kırgız,¹⁶ Kazak¹⁷ ve Nogay Türkçelerinde¹⁸ görülmektedir. beklëboturu, bilibotur, gëdibotur, baķıboturu, hurubotmasā, dönübotur.

Bölge ağızında yine -Ip zarf fiili ve yat- tasviri fiili ile türetilen birleşik fiiller şimdiki zaman fonksiyonunu üstlenmektedir. Bu örneklerdeki yat- tasviri fiili, zarf-fiilin ünsüzüne benzeşerek bat- şeklini almıştır.¹⁹ duruP mü batırı.

2.2.2.1.2. Geniş Zaman

Kaş ağızında geniş zaman eki genelde -ur/-ür, -ar/-er, -ır/-ir ve -u/-ü olarak karşımıza çıkar. sayardıķ, sêrerdik, gatarTık, biçërdin, olurdun, gëderdin, gelillerdi, düverdik, biçërdiK.

2.2.2.1.3. Belirli Geçmiş Zaman

Bölge ağızında belirli geçmiş zamanı ötümlü ve ötümsüz şekilleriyle görmekteyiz. getirdi, öldü, gëldim, kësërdik, pavkırıyeriTi, galmadı, aķmadı, siñirlendim, bozuldu, gëtti, veriti, dëti, gëdërtik. getirtetik.

¹² Zeynep Korkmaz, “Ağızların Tarihi Devirlerle Bağlantısı Üzerine” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, TDK Yay., Ankara 1999, s. 64.

¹³ Bernt Brendemoen, “Trabzon Ağızlarındaki Zaman Kipleri Üzerine Bir Not”, *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi*, C II, İstanbul 1987, s. 33.

¹⁴ Leylâ Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara 1996.

¹⁵ P. Azimov, G. Sopiyeu, “Ya Çöññeyev”, *Türkmen Dili*, Aşgabat 1974, s. 222-233,

¹⁶ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Ankara 1991, s. 1068-1069.

¹⁷ J.Bekturov, M.Sergaliyev, *Kazak Tili*, Almatı 1994, s. 116-117.

¹⁸ *Philologiae Turcicae Fundamenta I*, Wiesbaden 1959, s.479.

¹⁹ Ali Akar, “Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 4, Güz 2001. s. 4.

2.2.2.1.4. Belirsiz Geçmiş Zaman

Yöre ağzında -mı/-miş/, -muş/-müş şekilleri ile karşımıza çıkar. varımış, dèrimiş, gèşmiş, gèlmişmiş, bişirmiş, sālmiş, yòllamış, ölçāmiş, èyiymiş, gonusamamış, yākmışın, getirmişin, akmış, galmış, kalmış, tükenmiş.

2.2.2.1.5. Gelecek Zaman

Kaş ağzında gelecek zaman eki, -acağ(ğ)/-ecek(g) şeklindedir. Çekim sırasında ekin sonundaki ünsüzün düştüğü de görülür. sorācañ, alācan, çārılacağ, dağacağ, gılınācağ, çıkamācañ, oğūcāz, galācañ, annādamācan, olucağ, alācağ, gèliceğ, tokılāşcağ, gèdecēsīñ, bağınācāsīñ.

Bazen de gelecek zaman ekindeki “c” ünsüzü ötümsüzleşir. gètçeñ.

2.2.2.2. İsteme Kipleri

2.2.2.2.1. Emir Kipi

Birinci teklik şahısta yazı dilindeki -ayım/-eyim eki bölge ağzında -ān/-ēn/-ēn şeklindedir. Bu şekil daha çok işlev olarak istek kipi yerine kullanılır: bilēn, sapıdēn, nēdēn, sorēn, gēcırēn, nēylēyēn, bilēn, diyēn, dēvērēn, dēyēn, bağān, gēdēn.

Birinci çoğul şahısta -ağım/-elim şeklindedir. vērelim, èletivērelim, bilelim, bağalım, yāpağım, aldırağım, nēdelim.

Diğer şahıslar yazı dilindeki gibi çekimlenmiştir. boşvēr, vērsin, gez gel, dē, bilsīñ, erimesīñ, gūÇÇütmesin, olmasın, kōğmasın, ètmesin, èrimesin, göyma, olşun, yāğmasın, ètsin, olşun, òsun.

2.2.2.2.2. Dilek-Şart Kipi

Bazı kullanımlarda dilek şart ekinin sonuna hitap unsuru almış şekillere rastlanmaktadır.²⁰ Bu durumun haricinde dilek-şart kipi yazı dilindeki gibidir. sarsaña, dēseñ, atsañ, suğayābilirseñ, dēseñ, varısa, olşsa, atsañ, gōyuyōrsañ, ağsa, galşak, olşam, olursak, vasañ, dērseñ, dēseler, dērse, gēlse, vūrūllarsa.

2.2.2.2.3. İstek Kipi

Metinlerden tespit edildiği kadarıyla istek kipi yerine Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi emir ekleri kullanılmıştır.

2.2.2.2.4. Gereklilik Kipi

İncelenen metinlerde örneğine rastlanmamıştır. Ancak anket-soruşturma yöntemiyle elde edilen bulgular sonucunda gereklilik kipinin yazı dilinden farklı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.3. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri

Basit zamanlı fiillere cevher fiilinin hikâye, rivâyet ve şart çekimlerinden birisi eklenerek birleşik zamanlı fiiller yapılır. Yazı dilinde cevher fiili birleşik zaman çekiminde eklenmesini tamamlamış durumdadır.²¹ Kaş ağzında bazı örneklerde bu eklenmenin tamamlanmadığı görülür.

2.2.3.1. Hikâye

Şimdiki zamanın hikâyesi: pavkırıyēriTi, yākiyirdik, èdiyirdik, çalışıyērdim, yıklıyērdi, yapılıyērdi, gēdiyērdin, dēyēdiñ.

²⁰ Ahmet Günşen, **Kırşehir ve Yöresi Ağzları**, TDK Yay., Ankara 2000, s. 145.

²¹ Mehmet Aydın, **Aybastı Ağzı**, TDK Yay., Ankara 2002, s. 51.

Geniş zamanın hikâyesi: ölmazdı, yâkardık, yâka'llardı, yâkardın, ğaSSdırdıdı, yâtırdık, sarârdık, ö'lurdun, oturudu, da'ydırdık.

Belirli geçmiş zamanın hikâyesi: oturdıdik, êtdıdim, ğaSSdırdıdı, dikdidi, okudu'ardı, düzennedıdin, vardıdım.

Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi: İncelenen metinlerde örneğine rastlanmamıştır. Ancak anket-soruşturma sonuçlarına göre yazı dilinden farklı bir özelliği olmadığı tespit edilmiştir.

Gelecek zamanın hikâyesi: Ekleşme sürecini tamamlamış bir görünüm arz etmektedir. gêtÇedim, bilicēdim, évér cēdin, êtTirecēdim, sorácādıñ.

Dilek şart kipinin hikâyesi: gêtseyidim.

2.2.3.2. Rivayet

Şimdiki zamanın rivayeti: gēliyemiş.

Geniş zamanın rivayeti: durdurularımış, étmezlerimış, ba'kmazmış, türterimış, arārımış, dērimış.

Belirli geçmiş zamanın rivayeti: Metinlerde tespit edilememiştir.

Belirsiz geçmiş zamanın rivayeti: dáyamışımışıñ, gēlmişmiş, bulmuşumuş.

Gelecek zamanın rivayeti: gēdilēcemiş, olcāmış, ğonuşacāmışıñ.

2.2.3.3. Şart

Geniş zamanın şartı: dērseñ, gēdilirse, görüvellerse, vēmesse, vērise, gēdilirse, olursa, olursa, bulmassañ, vurullarsa.

Belirli geçmiş zamanın şartı: sordıseñ

Belirsiz geçmiş zamanın şartı: Tespit edilememiştir.

Şimdiki zamanın şartı: ba'kıyellerse, ğoyúyórsañ.

2.2.4. Cevher Fiili

Cevher fiili eklendiği isimleri fiilleştirerek onları yüklem yapar. Bundan dolayı cevher fiile isim fiili de denmektedir.²²

2.2.4.1. Şimdiki Zaman

Birinci tekil şahıs: éreSilin. yörgünin, az mıyın, alıyın, çēsmeliyin.

İkinci tekil şahıs: bēkērsiñ, alıysiñ, éyisiñ, tertiplisiñ.

Üçüncü tekil şahıs: öledir, yok mudur, yándadır, işidir.

Birinci çoğul şahıs: alacığdayız, ortasındayıs, biyis.

İkinci çoğul şahıs: unnardan mısıñıS.

Üçüncü çoğul şahıs: éyiler, yōqlar.

Cevher fiilinin olumsuzu deyil, de'jl, dēl getirilmesiyle yapılır. öle deyili, birleşik deyil.

²² Gülzura Cumakunova, "Kırgız Dilinde i- Fiilinin Gelişmesi", 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı, 1996, TDK Yay., Ankara 1999, s. 235.

2.2.4.2. Hikâye

Birinci tekil şahıs: kilimÇiyİdim, İsanıTİM.

İkinci tekil şahıs: Metinde örneğine rastlanamamıştır.

Üçüncü tekil şahıs: òlēdin, hordayİdİ, şē midin, ōzdenidin, bişēyİdi, tōpardın.

Birinci çoğul şahıs: yâkınidİk.

İkinci çoğul şahıs: nērdendiñiS.

Üçüncü çoğul şahıs: iki kişİdi.

2.2.4.3. Rivayet

Metinde cevher fiilinin rivayet çekimine sadece üçüncü şahıslarda rastlanmıştır. ēyİmiş, yâylımİmiş, ēkinimiş dikiñimiş, sūtliymiş.

2.2.4.4. Şart

Metinlerde pek sık rastlayamadığımız cevher fiili şart çekimi ekleşmesini tamamlayamamıştır. nâhaİsa, ōlēse, tērziyise.

3. SONUÇ

1. Köy isimlerine bakıldığında, yöre halkını Oğuz boylarıyla ilişkilendirmemizi sağlayan köyler mevcuttur. Kınık, Sarılar, Bayındır.

2. Teklik birinci, ikinci ve üçüncü şahıs zamirlerinin yönelme hâli çekiminde yöre ağzında *bene*, *sene*, *una* şeklinde telaffuz edildiğini tespit etmekteyiz.

3. “*öyle-böyle*” kelimeleri yöre ağzında “*ōle-bōle*” şeklindedir.

4. Kaş ağzı Karahan’ın da belirttiği (KARAHAN 1996) gibi Antalya ağzının da içinde bulunduğu Batı grubu ağızları içerisinde değerlendirilebilir.

5. Zamir kökenli çokluk ikinci şahıs ekiyle, bildirme ekinin Batı grubu ağızlarının karakteristik özelliğiyle uyum içinde olan örneklerin yanında damak n’sinin düşerek ikinci uzun ünlüye veya diftonglu şekillere sebep olduğunu gösteren örnekler de karşımıza çıkmaktadır.

6. Şimdiki zaman eki *-yor*, yöre ağzında daha çok düz ve geniş şekli olan *-ya*, *-ye*, kısmen de yuvarlak şekli olan *-yo* şeklinde karşımıza çıkar. Ekin, düz dar i ünlülü şekli fiilin olumsuz çekimlerinde görülmektedir. Yine üçüncü teklik kişi çekimlerinde *-yor* ekinin *-yēri/-yuru* şekilleri de karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında şimdiki zaman çekiminde *yori*- yardımcı fiilinin yanında birçok yardımcı fiilin ekleşerek şimdiki zaman işlevinde kullanıldığını tespit etmekteyiz.

7. Birinci şahıs teklik ve çokluk emir ekleri (*-ayın -eyin -alım -elim*) yöre ağzında *-ēn/-ān*, *-elim/-alım* şeklindedir.

8. Yöre ağzında soru şekli vurguyla değil soru ekiyle yapılmaktadır.

9. “O” zamiri Kaş ağzında genellikle dar ünlülüdür.

10. Kaş ağzında zamir kökenli birinci şahıs ve bildirme ekleri *-ın*, *-in*, çokluk birinci şahıs eki de *-ız*, *-iz*’dir.

11. Kaş ağzı incelememiz sonucunda genel olarak Karahan’ın tasnifine göre Batı grubu ağızlarının birinci alt grubunda yer almaktadır. Araştırmalar neticesinde yapılan karşılaştırmada da çoğu özelliklerin Karahan’ın tasnifine uygun olduğu görülmüştür. Ancak yukarıda belirttiğimiz bazı özellikler Batı grubu ağızlarının genel karakteristik özelliklerine uymamaktadır.

KAYNAKLAR

- AKAR Ali, “Muğla ve Yöresi Ağzlarında Şimdiki Zaman Biçimleri”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S, 4, Bahar 2001, s. 1-10.
- AYDIN Mehmet, **Aybastı Ağzı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.
- AZIMOV P. – SOPIYEV G., “Ya Çöññeyev”, **Türkmen Dili**, Aşgabat 1974, s. 222-233.
- BANGUOĞLU Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- BEKTUROV J. - SERGALİYEV M., **Kazak Tili**, Almatı 1994, s. 116-117.
- BRENDEMOEN Bernt, “Trabzon Ağzlarındaki Zaman Kipleri Üzerine Bir Not ”, **Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi**, C II, İstanbul 1987, s. 33-40.
- BURAN Ahmet, **Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- _____, “Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni”, **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, 1996, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 207-214.
- CUMAKUNOVA Güلزura, “Kırgız Dilinde i- Fiilinin Gelişmesi”, **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, 1996, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- ERDEM Mehmet Dursun - BÖLÜK Ramazan, “Kaş (Antalya) Ağzı Ses Özellikleri Üzerine”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**-Volume 6/1 Winter 2011, p. 406-447.
- ERGİN Muharrem, **Türkçe Dilbilgisi**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981.
- GÜNŞEN Ahmet, **Kırşehir ve Yöresi Ağzları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- KARAHAN Leyla, **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- _____, “Yükleme ve İlgi Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler ”, **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, 1996, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 605-611.
- KORKMAZ Zeynep, “Ağzların Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine”, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 62-77.
- KTLS 1991: **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I**, Ankara 1991, s. 1068-1069.
- TİMURTAŞ Faruk K., **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1977.
- Philologiae Turcicae Fundamenta I**, Wiesbaden 1959, s. 479.